

# A MUNKÁSAKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Előadássorozat

26.

## ÚJ NACIONALISTA ÁLLAMRENDSZEREK

Vizy András



Országos Szociálpolitikai intézet  
B u d a p e s t  
1942

Felelős kiadó: Erődy-Harrach Béla  
422793. — Athenaeum Rt., Budapest. Felelős: Kárpáti Antal igazgató

Az 1914—18 évi világháború és a nyomában keletkezett forradalmak, gazdasági és politikai válságok nehéz megpróbáltatásai egyre több államban érlelték meg a szabadelvűség rendszerével, a liberalizmussal való gyökeres szakítás gondolatát. Sorrendben az első Magyarország volt. Nálunk fordultak először hivatalosan szembe a liberalizmussal, nálunk tiltották be először a kommunista párt működését, nálunk oszlatták fel először a szabadkőműves páholyokat. Az ellenforradalmi Magyarország voltaképpen nem a liberalizmusra, hanem a bolsevizmusra akart halálos csapást mérni. A bolsevizmussal szembefordulni azonban csak a liberalizmus megtagadása útján lehetséges. Hiszen a liberalizmus, a szabadelvűség lényege éppen az, hogy az állam életén belül *minden* törekvésnek, irányzatnak — legyen az kormánypárti, vagy ellenzéki, vallásos, vagy vallásellenes, nemzeti vagy nemzetközi — teljes cselekvési szabadságot biztosít.

1922-ben Olaszországban Mussolini jutott hatalomra. A faszizmus a maga teljes egészében felszámolta a marxizmust és a politikai

liberalizmust. Ettől az időtől kezdve Európa valósággal kettéhasadt. A fasizmussal rokon antiliberalis és antibolsevista irányzatoknak minden államban akadt követőjük. Új forradalmi szellemiség alakult ki Európában, amely elavultnak, reakciónak a liberalizmust és a belőle sarjadt marxizmust tekintette és az ezektől az irányzatoktól való megszabadulást nevezte a világot megváltó új forradalomnak. Ennek az új szellemiségnek legnagyobb diadala Hitler 1933 évi németországi győzelme, csatanyerései Salazar portugál államának, a spanyol falangizmusnak, Pétain Franciaországának életrekelése — hogy csak a jelentősebbeket említsük.

Ma itt áll előttünk az új európai szellemiség a maga sokszínű kialakultságában, különböző elnevezésekkel jelölten, — fasizmus, nemzetiszocializmus, falangizmus stb. — új világot ígérve a szenvedő, sokat csalódott emberiségnek. Vizsgáljuk meg tárgyilagosan, elfogulatlanul ennek az új szellemiségnek mibenlétét, megjelenési formáit, várható 'kihatásait.

Mindenekelőtt: minek nevezhetjük ezt az új irányzatot? A fasizmus, nemzetiszocializmus egy-egy ország politikai rendszerét jelölő elnevezések. Kiolvashatatlan belőlük az olasz, illetve a német nemzeti sajátosság. De éppen sajátosan nemzeti jellegük határozza meg leginkább ezeket az új rendszereket: a fasizmus, a nemzetiszocializmus és a velük

rokon mozgalmak abban egyeznek meg a legtökéletesebben, hogy valamennyien egy-egy népi nemzeti jellegének, hagyományainak az állam életében lehető legtökéletesebb uralomrajuttatására törekszenek és ezúton akarják népeiket felemelni, jóléthez, megbecsüléshez juttatni.

Ezek a mozgalmak tehát mindenekelőtt nemzetiek — nacionalisták. De a nacionalizmust nem a fasiszták, hitleristák találták ki — mondhatná valaki. Ez igaz. Hiszen a XIX. századbéli forradalmi liberalizmusnak éppen a nacionalizmus volt egész Európát megrázó, kormányformákat porbadöntő robbanóanyaga. A fasizmus, nemzetiszocializmus és a rokon mozgalmak nacionalizmusa azonban lényegesen különbözik a múlt század nemzeti irányától. Ez a nacionalizmus a nemzeti felemelés munkájában a liberalizmuséval pontosan ellenkező úton halad. A liberalizmus nacionalizmusával szemben tehát korunkban más, új *nacionalizmus* bontakozott ki.

Lássuk, mi jellemzi leginkább a liberalizmussal és a hólsevizmussal szembeállítva ezt az új nacionalizmust:

	<b>liberalizmus</b>	<b>bólsevizmus</b>	<b>új nacionalizmus</b>
kormányforma:	demokrácia	a proletariátus tevékeny diktatúrája	
az ember helyzetét meghatározó alapelv:	szabadság	egyenlőség	szervezettség
a gazdasági élet formája:	szabad verseny	kollektív termelés	tervezettség

Ebben az összeállításban az, új nacionalizmus szembeötlően a megoldás, a kibontakozás útjaként áll előttünk. A liberalizmus és a bolsevizmus mint egyoldalú állítások és mint egymás tagadásai — tétel és ellentétel — állanak egymással szemben. Ha az új nacionalizmust képviselő irányzatok újabb egyoldalúság, újabb ellentétel helyett a megbékülést, a megoldást, a szintézist tudják hozni, feltétlenül időállót, maradandót, üdvöset alkotnak. Hiszen Európa története évszázadok óta a szellemi, politikai, gazdasági, szociális forradalmak története. A szüntelen forradalmakban kifáradt emberiség keresi a megoldást, a kibontakozást. Újabb ellentétel, újabb tagadás, újabb forradalom a kívánt eredményt nem hozhatja meg. A kibontakozás útja egyedül az ember valóban »emberi« természetének felismerésén alapuló igazságos rend diadalrajuttatása lehet. Ezen az úton az új nacionalizmust képviselő irányzatok már eddig igen sok rendkívül érdekeset és figyelemreméltót alkottak.

A *tekintélyelviség* helyes értelmezésében nem tagadása az alkotmányosságnak és nem azonos a diktatúra fogalmával. Tekintély és szabadság nem ellentétes fogalmak. Szabadság nélkül nem tudunk emberi módon élni. De tekintélyre éppúgy szükség van, mint leve-

\* Szintézis (görög) kapcsolat, összetétel, kapcsolás, összetevés. Ellentéte az analízisnek, mely az egésznek részeire bontása, míg a szintézis részeket kapcsol össze egészé.

gőre, A tekintélyi elv a hit, a bizalom elve. Ha nem fogadjuk el a tekintély elvét, nem marad számunkra más, mint örökké kételkedni mindenben és mindenkiben. Ellenőrizni mindent és mindenkit, önmagunkat és embertársainkat. A könyvekben, a szentírásban megírt igazságok csak addig igazságok előttünk, amíg azok forrása, azok szerzői számunkra tekintélyt jelentenek. Nem hihetünk vakon mindenkinek, de ha kikapcsoljuk a másokban való hit, a tekintély szerepét, a legteljesebb bizonytalanságiba süllyedünk.

A liberális parlamentarizmus a középkori emlékként tekintett tekintélyelviség helyébe a politikai ellenőrzések rendszerét állította. Ebben a rendszerben a kormányt ellenőrzi az ellenzék, a képviselőket a választók, a végrehajtó hatalmat a törvényhozói és a bírói hatalom, végül a politikai pártok egymást ellenőrzik. Mindez a sokféle ellenőrzés a valóságban sohasem lehet annyira hatékony, mint az egyéni lelkiismeretesség önellenőrzése és az egészséges közmeggyőződés mindenhová elérő bírálata. A közéleti visszaélések, a korrupció és a panamák valóságos rendszerré fejlődését a liberalizmus igen sok államban nem tudta megakadályozni. A liberalizmus tehát a közéleti ellenőrzés problémáját sem tudta kielégítő módon megoldani. A politikai ellenőrzések halmozásának közvetlen káros hatása viszont a felelősségvállalástól irtózás szellemének kialakulásában jelentkezett. A liberalizmus

politikai rendszerében a legkisebb hiba elkövetése súlyos következményeket vonhat maga után. Ha valaki hibát követ el, az ellenpárt egészen biztosan kihasználja ellene sokszor egyenesen megbuktatására a talán jóhiszemű és könnyen orvosolható tévedést. Ennek megfelelően a liberális kormányzás művészete: felszínen maradni. A másik, a fontosabb, az alapvető kormányzati feladat: cselekedni, alkotni — ebben a rendszerben háttérbe szorul. Azok a nagy politikai irányzatok, amelyek cselekedni, reformálni, új világot alkotni akartak, valósággal reáknyszerültek arra, hogy szakítsanak a liberális parlamentarizmus rendszerével.

A tekintélyelviségnek tehát a politikai liberalizmussal szemben feltétlenül van létjogosultsága. De ez nem azt jelenti, hogy a népképviseleti törvényhozás rendszerének a jövőben európaszerte meg kell szűnnie. A törvényhozás népi alapja, »népképviseleti« jellege egyáltalán nem ellentétes a helyesen értelmezett tekintélyelvűséggel. Tekintélyelviségre szükség van, hogy megszűnjön az államok életében a belpolitikai bizonytalanság, de tekintélyuralom szabadság nélkül — ez tömlöc volna, amely után épeszű ember nem kívánkozhatik.

A liberalizmus azt hirdette, hogy az igazságos, méltányos megoldásokat az ellentétes erők és eszmék küzdelme termeli ki. A liberálisok szerint, szabadjára kell hagyni az eszmék küzdelmét, az igazság erőt ad és így végül is



mindig az igazságos eszme, törekvés győz. A valóság ezzel szemben az, hogy a kíméletlen versenyben mindig az erősebb győz, tekintet nélkül arra, hogy igaza van-e, vagy nincs. A tekintélyi rendszer a liberalizmussal ellentétben a határozott állásfoglalásnak, a fejlődés irányításának, az élet rendjét meghatározó törvények pontos megállapításának a rendszere. A tekintélyi rendszerek helyesnek jelennek ki valamilyen állami és társadalmi rendet és annak uralmát minden ellenséges törekvéssel szemben biztosítják. A kérdés csupán az, hogy az általuk helyesnek elismert és kinyilvánított rend valóban helyes-e vagy sem? A tekintélyelviség feltétlenül téves, hamis utat jelöl, ha az államvezetés alapvető elgondolása téves és még inkább, ha elzárja az egészséges reformtörekvések kibontakozásának lehetőségét. Eszményien elképzelt tekintélyelviség: *magasrendű erkölcsi alapon időtálló eszmei egység az államélet vezetésében, de ezen belül intézményesen biztosított alkotmányos szabadság az egészséges és építő célzatú reformtörekvések kibontakoztatására.*

Az új nacionalizmusok a mai világháborúban elért páratlan sikereiket kétségkívül főként *szervezettségüknek* köszönhetik.\* Ez a szervezettség nem áll meg az állami hivatalok küszöbeinél: behatol minden egyes állampolgár életébe. Az államosított ifjúsági szerve-

\* V. ö. Szociális Szemle 1940 oki I. A szervezés jelentősége az új európai rendben.

zetek, anya- és csecsemővédő intézmények már az élet kezdeténél bekapcsolják az egyént az államszervezetbe. Az új rend megszüntette az állam és a társadalom kettősségét. Egyetlen egybefonódó államtársadalmi organizmust teremtett. Ebben a nagy, átfogó szervezettségben minden egyénnek megvan a maga testülete, szervezete, amely közösségi vonatkozású cselekvéseinek — elsősorban munkájának — az állam által elismert és védett kerete. A tőke nemzetköziségét, államonkívüli és államfeletti helyzetét ez a rendszer megszünteti.

Kétségtelen, hogy az államon belüli átfogó, nagyvonalú szervezés hatalmas lappangó energiákat szabadíthat fel és minden egyébnél tökéletesebben biztosíthatja a közösség jólétét. A szervezetlen államok elmaradtak, szegények, a helyesen szervezettek fejlődőképeseek, hatalmasok. Szervezésre tehát feltétlenül szükség van. De nem olyan szervezésre, amely az egyéni szabadságot elnyomja, vagy az érvényesülés terén az egyenlően érdemesek közül előtérbe helyez, monopóliumhoz juttat egyeseket, illetve csoportokat.

Hogyan viszonylik ez a szervezettség a szabadság és az egyenlőség fogalmaihoz! A szabadság helyes értelmezésében mindig bizonyos szervezett rendet jelent. Keretek, szervezettség nélkül a szabadság üres szó, tartalom nélküli frázis. A szervezettség alkalmas arra, hogy keretet, »életteret« adjon a szabadságnak. A helyes értelmű egyenlőség viszont nem lehet

más, mint az érvényesülési feltételek, lehetőségek egyenlősége. Ezt az egyenlőséget csak megfelelő szervezettség tudja biztosítani.

*Gazdasági téren* a liberalizmus a szabad verseny elvi alapjára helyezkedett. A szabad verseny termelte ki a modern osztályelnyomás és osztályharc rendszerét. Az osztályharc elvét képviselő marxizmus megoldásként a kollektív termelés útját jelölte meg. A kollektív termelés megszünteti az egyéni termelési kezdeményezés szabadságát. A magánüzemek helyébe mindenütt közüzemeket ültet. Mereven, következetesen keresztülvitt alkalmazása elhivatolósítja az egész életet, mindent állami jóváhagyástól tesz függővé, megakadályozza az erők szabadon, alulról történő kifejlődését. Nem felejthetjük el, hogy a múlt század óriási méretű gazdasági fellendülését a liberalizmus szabad versenyének köszönhetjük. De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a verseny szabadsága eredményezte a kíméletlen gazdasági elnyomás szabadságát is. A közösségi, szociális érdek védelmében szabályozni kell, korlátok közé kell szorítani a versenyt. A tehetségesebb, ügyesebb gyorsabb ütemű előrehaladása — az önműködő, természetes kiválasztás — közösségi érdek. A termelés azonban nem egyesek magánügye, hanem közügy, közfeladat. *A tervgazdaság: megszabott keretek között történő szabad termelés útján a közösségi érdek érvényesülésének tervszerű biztosítása.*

A középkor állama tulajdonképpen nem

volt több a fejedelem és a fejedelmi család hatalmi szervezeténél. A francia forradalom az államot elvben az uralkodó államából a nép államává tette. A gyakorlatban azonban nem a nép, hanem a törvényhozó testület — tehát egy kisebb közösség — vette birtokába az államot. A népképviselői törvényhozás bevezetése az állam és a nép különvalóságát, egymástól idegenségét nem szüntette meg.

Az új nacionalista irányzatok mindenekelőtt ezt a fogyatékos állapotot akarják orvosolni. Azt mondják, hogy a népek és az államnak egyé, egyetlen egészé kell forniok. A népi, társadalmi erőmegnyilvánulásokat az állam ennek megfelelően beolvasztja a maga szervezetségébe. A népi — mondják — így közvetlen részese lesz az állam életének és nem csupán egyetlen részfeladaton — a törvényhozás feladatán keresztül — tagolódik be az államba. Az új állam egészen más alakot ölt, mint a liberalizmus állama.

A liberális állam erőtényezőinek általánosan elfogadott megjelölése: törvényhozói, bírói és végrehajtó hatalom. Ez a felosztás az új államrendszerekre nem érvényes. A fasiszta Olaszország alapvető államalkotó erői: párt, állami igazgatás, testületek (Partito, Stato, Corporazioni). A nemzetiszocialista német állam szervezete: párt, állami igazgatás, véderő (Partei, Staat, Wehrmacht). A párt és az állami igazgatás szerepe mindkét rendszerben egyformán fontos, kiemelt erőtényező ezeken

kívül Olaszországban a testületi szervezettség. Németországban a véderő. A törvényhozói, bírói és végrehajtó hatalmak külön, önálló, alapvető fontosságú erőtevézőkként ezekben a rendszerekben nem szerepelnek, hacsak az állami igazgatás fogalmát nem azonosítjuk a végrehajtó hatalomával. *Párt, állami igazgatás, testületek, véderő* — végelemzésben ezek azok a hatalmi tényezők, amelyeket vizsgálni kell, ha az új nacionalista államok szerkezeti felépítését meg akarjuk ismerni.

A *párt* az új nacionalista rendszerben a «politikai hatalom képviselője és a tekintélyelviség gondolatának hordozója. Más pártok versenyével nem kell küzdenie. Szervezettségében rejlő erejét sokkal inkább állíthatja tehát a nagy nemzeti célok szolgálatába, mint a liberális rendszerek pártjai. Tekintélye, hatalma is ennek megfelelően nagyobb azokénál. A tekintélyi államrendszerekben a párt keze mindenható, a párt mindenütt jelen van, minden állami és társadalmi megnyilvánulásban képviseli, védi, terjeszti az állam által thlelyesnek elismert eszmerendszert, a fasiszta, illetve nemzetiszocialista — Oroszországban a bolsevista — elgondolást. A tekintélyi állam uralgó politikai elitje — a párt — fontosságának, szervezettségének és szervezettsége szakszerűségének legkiemelkedőbb példája a német nemzetiszocialista párt. Szakhivatalai a külügyi, propaganda, mezőgazdasági politikai, jogi, gyarmatpolitikai, népegészségügyi, faj-

politikai, technikai, népjóléti stb. hivatalok. Tagozatai a nemzetiszocialista nőszövetségek, ifjúsági és tanítószervezetek, az SA, az SS, az NSKK és a Hitler-jugend. A német munkafront a nemzetiszocialista párthoz csatlakozott külön ezervezet.

Az SA (Sturmabteilungen = rohamcsapatok) történelmi szerepe közismert. A hatalomratörés 12 nehéz esztendejében az SA 400 halottal és 12.000 sebesülttel áldozott a nemzetiszocialista forradalom eszmerendszerének. A hatalom átvétele után az SA a mozgalom »önkéntes politikai katonaságává«, a német ifjúság nagy politikai és katonai nevelőiskolájává alakult át. Az SS (Schutzstaffeln = védőosztályok) jelentősége még kiemelkedőbb. SS-tagok csak azok lehetnek, akiknek testalkata és külalakja megfelel az északi fajta legfontosabb jellegének. Alapos politikai nevelést és katonai kiképzést kapnak. Házasságot csak északi fajta-jellegű nővel köthetnek. Soraikból kerülnek ki a német titkosrendőrség, a Gestapo tagjai is. Az NSKK (Nationalsozialistische Kraftfahrkorps) a nemzetiszocialista párt gépjárművezetőinek szervezete. A német munkafrontról külön előadásban lesz szó.

Az *állami igazgatás* központi szervei mindenütt a minisztériumok. A végrehajtó hatalom a liberális államban fontossági sorrendben második helyen áll a törvényhozó hatalom, a parlament mögött. Az új nacionalista, rendszerekben az állami igazgatás hatalmát megosztja a

párttal. A párt és a minisztériumok közti szerkezeti egységet a legtermészetesebb kapocs biztosítja. A miniszterek és a minisztériumok tisztviselői mintegy magától értetődően tagjai a fasiszta, illetve a nemzetiszocialista pártnak. Az új Olaszország törvényhozó testülete a faszók és korporációk kamarája és a szenátus, az új Németországnak a birodalmi gyűlés, a Reichstag. Ezeknek a testületeknek az olasz, illetve a német kormány felelősséggel nem tartozik. Jelentőségük, szerepük így egészen más, mint a liberális államok parlamentjeié.

Az olasz *testületi szervezetségről* külön előadás számol majd be. A *véderő* az összes új nacionalista államokban a legnagyobb mértékben tisztelt és megbecsült államfenntartó erőtevéző. Politikai szerepet természetesen jól rendezett államban nem tölthet be. A véderő nemzeti fontosságának, jelentőségének közvetett politikai hatása mégis érezhető, különösen Németországban, ahol a katonás szellem tökéletesen áthatja az egész államot. A nemzetiszocialista államszerkezet egész felépítésében katonás jellegű. Az állami és az államivá tett társadalmi szervezeteket felépítésükben egyaránt a szakszerűség, az éles elhatároltság, az alá- és fölérendeltségi viszonyok pontos megállapítása jellemzi. Katonás erények, amelyek az állam teljesítőképességét nagymértékben megnövelik. Németország rendkívüli, csodálatosnak tetsző sikereinek kulcsa jórészt államszervezete kifejezetten és következetesen kato-

nás felépítettségében kereshető. Természetes és érthető tehát, hogy a véderő jelentősége Németországban hangsúlyozottabb, mint a többi új nacionalista államokban.

A tekintélyelviség fogalma — korábban tett megállapításunk értelmében — nem azonos a diktatúra fogalmával. Lássuk, mi a diktatúrát illetően az új nacionalista rendszerek álláspontja<sup>1</sup>? Salazar, a portugál diktátor, »dictateur malgré lui« — meggyőződése ellenére diktátor, így mondták róla még a mostani háború kitörése előtt a franciák. Mussolini egy újságírónak hozzá intézett kérdésére a következőket jelentette ki: »A diktatúra az én személyemmel kapcsolatos. A fasizmus demokrácia, de tekintélyi alapon álló demokrácia.« Hitler állásfoglalása: »Mi tudatosan úgy indultunk el, hogy olyan rendszert építünk, amelyben nem egyetlen diktátor van, hanem több tízezer. Ha ellenfeleink azt állítják: ez nem így van, mert ön a diktátor — azt válaszoljuk nekik: nem uraim, önök tévednek! Nem egy diktál, hanem több tízezer. Mindegyik a maga helyén.«

A diktatúrát tehát a három legfontosabb új nacionalista rendszer közül egyik sem ismeri el lényegének. A führer-elv Hitler idézett nyilatkozata szerint más, mint a diktatúra elve. Hiszen nem csupán a német állam vezére Führer, hanem Führerek a miniszterek, az önálló munkakört betöltő hivatali és társadalmi vezetők, a gyárak igazgató-tulajdonosai is. A führer-elv alapvető jellemzőjeként kell tekinte-



nünk, hogy a Führerhez nem egyszerű szolgálati viszony köti alárendeltjeit, hanem ennél jóval több: a hűség. Nem érdekkapocs, hanem érzelmi kötelék. Hűnek lenni a vezérhez, a néphez, a nemzetiszocialista eszményekhez minden keresztül, az egyéni érdek, ha kell, az élet feláldozása árán is — ez a nemzetiszocializmus alapvető parancsa. Az SS embereknek azt tanítják, hogy sok mindent meg lehet bocsátani, egyedül a hűtlenséget nem. »A hűség a szívből jön és nem az észből. Az ész tévedhet, ez hiba, ami kárt is okozhat, de jóvá tehető. A szívnek azonban mindig ugyanabban az ütemben kell dobognia.«

A führer-elv gyökerei a középkori germán társadalmi rendszerben, a hűbériség rendszerében kereshetők. A középkori német-római császárság kötelékén belül a kisebb-nagyobb hatalmú hűbérurak — választófejedelmek, hercegek, örgrófok stb. — teljesen önálló, külön államok fejei, vezérei, führerjei voltak. Kis államok egymástól függetlenül éltek, sőt sokszor hadat is viseltek egymás ellen. A hűbérurak ereje alattvalóik, hűbéreseik hűségében állott. A hercegnek alárendelt hűbéres lovag érdeke sokszor talán az lett volna, hogy az urával szemben ellenséges választófejedelemhez pártoljon át, de kötötte őt a becsület parancsa: a hűség. A hűbériség embere a faji, vagy nemzeti öntudat összetartó erejét nem ismerte. A kis hűbéres államok belső rendjének, erőviszonyai állandóságának egyetlen biztosítója volt:

a hűbéreseket eltéphetetlen kapoccsal uraikhoz kötő hűség-eszmény.

Magyarországon a fűhrer-elv egész gondolatrendszere azért hat olyan idegenül, népi tömegeink — gondoljunk különösen a magyar parasztságra — azért annyira érzéketlenek vele szemben, mert nálunk a hűbériség rendszere történelmünk folyamán sohasem tudott uralomra jutni. Nálunk az ország mindig egységes volt, nem tagolódott szét kis hűbérestartományokra s az állam belső rendjének alapja — már akkor is, amikor még: formális alkotmánybiztosítékaink nem voltak — a hűbériség gondolatrendszerétől egészen távoleső berendezés volt, egy szóval kifejezve: az alkotmány.

Európa többévezredes története az egyes európai népek, nemzetek története. Európa népi egységet, sőt a maga egészében egybefüggő politikai területet sem alkotott soha. A kontinens területén a római birodalom és Nagy Károly uralma idején is éltek független »barbárok«. Az, ami Európát a történelem folyamán határozott egységgé tette, mindig a szellemi tényező volt és nem a politikai. A szellemi áramlatokat itt országhatárok soha meg nem állították. A kereszténység, reformáció-ellenreformáció, reneszánsz, felvilágosultság, liberalizmus, szocializmus mind európaszerte hatottak és sohasem korlátozódtak egy-egy népre, vagy országra.

Európa utolsó általánosan uralkodott szellemi irányzata a liberalizmus volt. A libera-

lizmus bukása ma már nyilvánvaló. Helyét — amíg a háború tart — az ellentétes erők, eszmék nyílt, fegyveres küzdelme tölti be. Ha a háború után új, egységes szellemiség tud születni Európában, kontinensünk megifjodhatik, újra egységet és erőt sugározhat kifelé a többi világrészek irányában. Ez az a cél, a szellemi és nem a politikai egység, amely felé az öntudatosan európai népeknek törekedniök kell. Európa nagyságát, erejét, hatalmát sohasem népességszáma jelentette, hanem mindig az az európai szellemi tartalom, amelynek erejét az Európát alkotó népek, nemzetek egymásközi versenye sokszorozta meg. Európai egységre szükség van. De Európa önálló nemzetekre tagoltságának megszüntetése előbb-utóbb Európa lehanyaglását, vezetőszeropének megszűnését eredményezné. A legalapvetőbb európai érdek: új, egységes európai szellemiség kialakítása. A ma oly sokat használt kifejezéseket: »életér«, »nagytergazdaság«, »kontinentális felelőség« stb. ebben az értelmezésben kell értékelnünk. A nemzeti eszmének nem szabad letűnie a liberalizmussal együtt. Új nacionalizmusnak kell jönnie, Európa új szellemi egységének, az európai nemzetek szorosabb, egymás életjogait őszintébben megértő együttműködésének.

A nacionalista alapon álló új európai egységben — hinnünk kell — Magyarország méltó helyét ezeréves múltja, a Kárpát-medence békéjét és egyensúlyát biztosító szerepe és népi ereje jelöli majd meg.